

# موسيقاو پيروهندي به شانزوه



پرگار کریم

ته کادیمیای هونه ره

جوانه کان - به غدا

★ پشه کی:

- 1 - کورته به کی میژوی پیروهندی موسيقاو شانزوه.
- 2 - موسيقاو گرنگی مهوداو به هاکانی له شانزوه.
- 3 - جوړه کانی شانزوه موسیقی و چند ده قیگی کوردی.

«له دهرهینانی شانزوه به کی موسیقی دا  
چیزیکه زیاتر وهرده گرم وهك له  
دهرهینانی شیوه کانی تر دا» .  
«پتهر بروك»

پیشه کی: -

که ده لاین شانوی موسیقی مهبهست له په یوه نندی موسیقارو شانویه به هموو جوړه کانی له به کارهینانی ته کادیمیوه له ئویز او شانوی به گورانی و ئوپه ریت و شانوی ئیستیعرازی و شانوی گورانی میلی و موسیقای به رجسته یی «تصویری» له شانوی درامی رووت دا. موسیقا له روتی میژوودا گیانی شانویه و هم ئه دوو لایه نه «لای هیندیك» ده رهنه رو قوتابخانه نه بیت» په کتریان له ئامیز گرتوه.

چون نووسه ریکی درامی کاراکتیره کانی نه خش ده کات، ئاواش ده بیت ده رهنه ر موسیقای دیالوژه کان و باری ده روونی گشتی بویه ره کوی به ووریایی یوه له گهل هله چورونه کانی کاراکتیره کاندای بنه خشینی، له نه جامی ژیا نه وه ی ههست و سوزو بیری ئه و ئه کترو بینه ردا. چونکه «کاریگه ری موسیقا بو میشک وه کاری ئه و ده رمانه چاکانه یه بو له ش».

سترو کوفسکی ووتنه ی: - «موسیقا زمانیکی بهر بلاوی هه موو مروفتیکه چ پیاوی یا ژن یا منال...» له بهر ئه وه ی زمانیکی په کگرتوه وه ک ههست و سوز ئه مه هونراوه نیه تاکو له زمانی گهلانی تر نه گه یین به لکو وه ک نوتو و خویندنی ته کادیمی زمانیکی جیهانی وه رگیراوه، (داروین) ده لیت: - «موسیقا په یوهستی نیوان به هیزترین مه شاعیرو خوشه وستی یه».

که واته پیوسته له شانوی یه کاندای ریچکه ی هله چورون ی ده روونی و فیکری بینه رو ئه کترو بگرن و لی ی جیا نه بوه.

(بیتهوفن) ووتنه ی: - «زنجیره یه کی په یوهستی نیوان ژیا نی ههسته به ژیا نی روجه وه». واته په یوه نندی ژیا نی ناوه وه یه به ژیا نی ده روه، جا له بارو شوینی پیوستدا به کارهینانی له دیمه نه کانی شانودا کاریکی پیوسته به مه رجیک مونتازیکی پچری پچری چهند جوریک موسیقا نه بیت، به نه زانیه وه به کارهینانی بو شوینه ناپیوسته کان، که ده رهنه ریک دیت به گویره ی ههستی خوی پارچه موسیقا له م سیمفونیه و له و گورانی ئایینی و عاطفی و له و ئوپه ریتسه وه ده بریت و له کاسیتیکدا مونتاز ی ده کات. (شونهاده) ده لیت: - (موسیقا زمانی ههسته و وشه کانی ش زمانی هوشن) واته: دیالوژه کانی کاراکتیره درامایی یه کان که

زاده ی بیری نووسه ره که ن یا موسیقایه کی وه های بویه کار بهینریت له لایه ن ده رهنه روه که به های ههست و سوزو هوشی لای بینه روون نه کات!!

به لام به داخسه وه له بری ئه وه ی نه خشه کیشی موسیقاو کاریگه ری یه ده نگه یه کان هونه رمه ندیکی موسیقی ئاماده ی بکات، هه روه ک چون له شانوی گهلانی ئه و روپادا موسیقای نوتی بو دانه نریت، ده بینین زوربه ی هونه رمه نده کان خو یان پارچه موسیقای نامو له گهل دیمه نه کاندای هله بژیرن، به هه مان شیوه برا موسیقی یه کانیشمان ئه وانه ی ئاره زوی ئاماده کردنی موسیقا له شانوی کوردیدا ده که ن، ده بیت و پیوسته ژماره یه کی زور له دراما و ئه ده بی شانوی بخوینتیه وه و چیر ی لی وهر بگرن!!

هه روه ک چون ده رهنه ریک چه شه ی موسیقی نه بیت و پارچه موسیقایه ک مونتاز بکات به تاوان ده دریته قه لم ئاواش تاوانه موسیقی یه کی که م شاره زا به شانوو دراما پارچه موسیقی یه کان ئاماده بکات. جا بویه ئه و شانویه ته کادیمی و داهینه ر ده بیت که، نه خشه کیشی موسیقاو سه ماو جل و بهرگ و ماکی ری خوی هه بیت به یارمه تی لیکولینه وه کانی ده رهنه ر!!

\*\*\*

1 - کورته یه کی میژووی په یوه نندی موسیقاو شانوی: -

بهر له چهند هزار سالیک شانو موسیقای له ئامیرر گرتوه و شارستانی کونیش شاهیدی ئه وه یه، که نواندن و گورانی له گهل چهند ئامیزیکی فولکلوری ئه و گهلانه دا پیکه وه، جوریک له شانوی یان دهینایه به ره م، له روژه لاتی دوورداو له چینی کوندای لای هیندوسه کان له گهل چیروک و ئه فسانه کان و داستان و نواندنی نیو لادی و مه لهنده (ئایینی یه کانی بوذا) دا ئامیری موسیقا له گهل طقوسه کان دا به کار هاتوه. پاشان «یونانی» بهر له «500 - 600 پ. زهیش ده بینین ئه و شانوی یه ته راژیدی و کومیکی و طقوسه ئایینی یه [وه سه نیانه] به زمانی هونراوه

نوو سراون له لایه ن هومیروس و هزیودو ته سخیلوس و سوفوکل و یورپیدس و نرستوفانیس و میناندره . . . هتد پاشان له گهل تامیری موسیقی دا شانو یونانی په کان کورسیکی به کار دهینا، ته نانهت هندیك کاراکتر به شیوهی گورانی ته میل ده کرا که تامیریکی موسیقی له گهلیدا دهروشت، بو وینه شانوی گریکی به سهره تاي پهره سندننی هونرو موسیقاي تایهت به گه شهی میژووی «تویرا» داده ندریت پاشان زور سهرچاوه ده لین که: -

ته سکیلوس نه خشه کیشی سه مابووه و سوفوکلیس موسیقازن و سه ماکر بووه و منال بووه که له کورسی سوپای یوناندا موسیقاي بو شه ره که ی ته رواه لیداه، یورپیدسیس گورانی بیژ بووه، ته نانهت جور ی تیدا کردن و ووتنی دیالوژه کانی فیری ته کتیره کان ده کرد. له گهل ته وهش دا گه لی فیهله سوفی یونانی بیردوزو باری سه رنجیان ده ربارهی موسیقا هه بووه له وانه «فیثاغورس» و «نه فلاطون» ته گه ر برونینه سه ده کانی ناوه راست، شانو پرووی له یاریگاکان و مه یخانه کانی رومان کردو که و ته ناو کلیشه کانه وه و موسیقاش وه ک هاوه لیکي گرنگی شانو له گهل شانوی و ئیستعرازه پاله وانبازی په کانی دیلارته و جه ژنه ثابینی په کان دا هات تا له سه ره ده می بوژانه وه دا جوریکي گرنگی له شانوی موسیقی له ئیتالیا دا به ناوی «هونه ری تویرا» وه هینا په کایه وه.

به لام له هه مان کات دا ناوی تویرا ده گه رته وه بو کونای سه ده ی حه فده هه م که به جوریکي هونه ری موسیقی ته و ترا که سیسته میکی له تامیز گرتبو وه ک بناغه موسیقی په کان و ناندنی درامی و ریچکه و نوسلووی پیشکه شکردن و ریخستننی شانوو پرووناکي و گه لی ئیشی هونه ری تر.

که له میشه وه «میلودراما» و «ئیسیتعرازی میلی» و «شانوی به گورانی میلی» و «تویه ریت» به شیوه شیعری به یاریده ی موسیقا هاتنه کایه وه.

په که م تویرا له ماله که ی «میرباردی» دا له سالی 1597 له شاری «فلوره نسه» پیشکه ش کرا.

ثم تویرایه له نه فسانه په کی یونانی په وه، ناماده کرا بوو به ناوی «دانته» وه «چاکوب» ی موسیقی ناوازه که ی داناو ده که ش «توتا فیو رینوسینی» نووسیوی.

تویرای دووم له سالی 1600 دا پیشکه ش کرا، که ثم ده که ش له نه فسانه په کی یونانی په وه به ناوی «توریدیس» وه ناماده کرا، ده که شیعری په که ش «رینوسینی» نووسی و «یردی» و «گالیو کاسینی» پیکه وه ناوازه که یان داناوو.

بی گومان ثم تویرایانه بو چینی نرستوکرات پیشکه شکران و به شیوه په کی ثاسان وه نه ده گیران له گورانی کورال و په مزدا جا بویه په نایان برده بهر ناوازی درامی دیالوژی وه ک «ئیلقاي به گورانی» و «دیالوژه گورانی» که پیک هاتو په کی موسیقی زور بهرز بوون له «کونترا پونیت» پیش داهینانی «هارمونی». پاش ثم گورانکاری په له ئیستاتیکای ناوازو نواندنی دهنگی دا، چهند ناویک به سه ره تویرادا، دابرا وه ک «تویرای چه شنی وه سپ» و «مونودیا» و «میلو دراما» و «دیالوژه موسیقی» هه ره وه ک چون دراما به ته راژیدیاو کومیدیا له شانودا هاتنه کایه وه، به م هه موو جورانه ش «تویرا» له دایک بوو.

نامانه ویت لیره دا بچینه ناخی میژووی گه شه ی تویرادا ته نیا شتیکی گرنگه هه په که تویرا دوو گیانی له تامیز گرتووه ته ویش نواندن و ناوازه»، «جولاندنو ده برینی دهنگه» واته هارمونی په کی به تینی نیوان «شانو» و «موسیقايه» به هه موو بنه ماو به ها ئیستاتیکي په کانیانه وه چونکه ثم میژووه په یوه سه وای کردوه که چهنده های وه ک «ستانسلافسکی» و «گوردن گریک» و «فاگنره» و «ئادولن ئاپیا» و «برتولد بریخت» و «پتیه فایس» و «بیسکاتوره» به چاوی ریزه وه پرواننه موسیقاو به کارهینانی له جیگه ی پیوست و به هانه ی خویدا!!

## 2 - موسیقاو گرنگی مه وداو به هاکانی له شانودا: -

ته و مه به سه ته ی که ده مانه ویت بیپیکین، به کارهینانی راستی موسیقايه له شانوی په کانمادا به هه موو جوره کانی په وه له گهل گرنگی مه وداو به هاکانی ثم هونه ره

ناسکه بو سهرکه وتنی به ره مه کان . . جاگه ر بیینه ناکامی سهرکه وتنی دهرهینه ره مه زنه کانی شانو دهبینن دهرهینه ریکی وهك «فاگنهر» زور به ووریایی یه وه ناگاداری نه کادیمی ئوپیراکان بو وه شانو که ی موسیقایی بو وه به هه موو مانا کانیه وه به لآم «نادولف ئاپیا» یه کگرتنی به های ووشه و موسیقاو ته شکيلات لای هارمونیا به کی نه فسوناوی له دهرهیناندا بیك دهینا به یارمه تی نه کتهری به توانا مه وادی سهره کی ئاپیا موسیقا بو وه . .

که هه لگری ووشه بو وه . «بویه که زوری هه ول و کوششه کانی «ئاپیا» خویان له دهرهینانی کاره کانی «فاگنهر» دا دهبینه وه به مانایه کی تر پی ی ده وترا «درامای ووشه و موسیقا» به تاییه ت له یه که م لیکولینه وه یدا به ناوی «دهرهینانی درامای فاگنهری» یه وه بلاوی کردنه وه .

ئاپیا ده یویست نه کتهر موسیقی بیت به هه موو به ها کانی یه وه به تاییه ت نه کتهری سه ماو پانتومایم نه بی «بالی» بزانی، «جولاندنه وه ی نه کتهر پیویسته له ژیر رکیفی یاسا موسیقی یه کاندای بیت» بویه که گه یشته نه و بر وایه ی که بلیت: - «رووناکی و موسیقا ته نها، ده توانن ته عبیر له هه موو روخساره کانی تربکه ن بو نه کتهر» سعد نه ره ده ش ووتنه نی «دهرهینه ر نه و که سه شاره زایه یه که زور له کاراکتهری مایسترو ی ئورکسترایه ک نیزیک ده بیت و به م پی یه ش کاریگهری به شیوه یه کی موگناتسی و نه فسوناوی ده بیت» .

موسیقا لای «ئاپیا» فورمیکی هونه ری به رز بوو، گرنگی له نه کتهر و دیکووری ته جریدی و په مزی و پرووناکی که متر نه بو وه، (شوبنهاوهر) ووتنه نی: - «ریچکه ی دوزینه وه ی بناغه و موتله قه». نه کتهر لای ئاپیا ده بیت ده نگی هاوسه نگی ده نگی گورانی بیژه ئوپیراکان بیت له مه سه له ی «سولفیج، Voice» دا . «نه کتهر ده بیت نوتی موسیقایی بخوینته وه به هه موو په مزه نه کادیمی یه کانیه وه .

چونکه ئیدانی ده نگی په یوه ندی به ئیقا و چینه کانی موسیقا و چوینته ی یه وه هه به، پاشان په یوه ندی هارمونی له نیوان ده نگی کان و

وتنه جولآوه کانی سهر شانو وه هه به» [لورنس ئولیفیه] نه کتهری به ناوبانگی ئینگلیزی کاتی کاراکتهری «ئوتیللو» ی نواند بو ماوه ی «6» مانگ سولفیجی خویند له سهر رسته به کی شانوی به که تا نه و ده نگی «باصه» Pass» ی دهرهینا که سیمای کاراکتهری ئوتیللو ی مه غریبی بوو.

ده بینن له شانوی بی ده نگه «مایم» دا له بهر نه وه ی زمانی جولاندنه وه ی له ش و ده ست و قاچه کان ده وینن، موسیقا ته نها له میانه بی ده نگی یه کاندای به کار ده هینریت، نه ک له هه موو باره کانی بانتومایمه که دا!!

نه گه ر بر واینه «برتولد برنخت» ده بینن چه ند شانوی یه کی به ناوی (شانوی داستانی موسیقایی) یه وه دهرهینا له ناوه ندی کار کردنیدا، له شانوی «ته پل لی دان له شه وودا» و «ژیانی فال» و «ژیانی نه دواردی دوهم» و «ماها گونی» و «ئوپیرای سی قروشه که» و «دایکه ئازا» یا «دایکه دلآوه» دا برنخت ده لیت: [له یه که م شانوییم دا، موسیقا به شیوه میلی یه کان و گورانی ئیقاوی مارش و فولکلور به کار هینا .

موسیقای بو دراماکان سهرکه وتنیکی مه زنی به ده ست هینا . که پیشکه شکرده کان له شانوی به گورانی نیزیک بوونه وه] پاشان باسی گرنگی و به نرخی موسیقی یه کان له دهرهیناندا ده کات و ده لیت: «موسیقا ریچکه ی دهر برینی هینایه ناو دراماوه، که درامای کرده شتیکی جورا و جورا شانوی شیریشی بوژانده وه و گورری پی دا» پاشان ده ستیشانی نه وه شی کرد که به کار هینانی موسیقایی هاوچه رخ له گورانی دا سهرکه وتنیکی چاوه ری نه کراوی بو به ره مه کان به ده ست ده هینا، که له پرووی پیره وه وه موسیقا یارمه تی نه کتهره کانی نه دا تا مانای ناخی کومه لایه تی و رامیاری ناو داستانه کان یه کالآ بکاته وه . . ده یوت: - (نه و موسیقی یه له شانوی «دایکه دلآوه» دا به کارم هینا له ووشیاری یه وه بوو، بویه که سهرکه وتنیکی چاکی به سهر هه موو شانوی یه کانی تری داستاندا به ده ست هینا، چونکه وای له بینر کرد که هه ست به و شتانه بکه ن له سهر شانو روو ده دات).

پاشان به کار هینانی تیپی ئورکسترا و موسیقایی رووت له

شانۆی «ئۆپیرای سی قروو شه که» دا هه مان سه رکه وتنی له سالی 1928 دا بو داستان به ده ست هینا، که بریخت زور به به لگه وه په نجهی ئه خاته سه ر له یاداشته کانی دا.

به هه مان شیوه لای [پیتسه بروکو بیسکاتورو پیتسه فایس و شانۆی ته شکیلی] و جو ره کانی تر موسیقا رۆلکی گرنگی هه بووه چ له ئاماده کردنی ئه کته ردا یا له پشکه شه کردندا. پش ئه وهی بیینه سه ر به کار هینانی موسیقای به رجه سته یی و په چاو کردنی له لایه ن هه ندی له ده ر هینه رانی کورده وه له بز ووتنه وه ی شانۆی کوردیدا، ده بیت شیوه کانی موسیقا و گۆرانی شانۆ به کار هینانی له دراما دا ده ست نیشان بکه ین، (مایسترو یوسف سیسی) ده لیت پشج به کارهینان به کار هینانی گرنگی موسیقا له شانۆی په کانداهه به :-

#### 1 - شانۆی درامای بی لایه ن :-

موسیقای به رجه سته یی بو قول کردن و یاریده ی گرنی و کاکل و باری په وانی گشتی و کاراکته ر و ئیقای دیالوژه کان به کاردیت، به شیوه ی په کی راسته و خو له میانه کانی دیمه نه کان و ناراسته و خو ش له گه ل دیالوژدا به شیوه ی «باگراوند».

#### 2 - شانۆی درامی رووت :-

که ده نگی کۆرالی تیدا به کاردیت، بو چنه د دیمه نیکی تاییه ت به ئاواتی ره نگه و چۆنه تی بزواندنی روح و ههستی بینه ر.

#### 3 - رۆمانه شانۆی په موسیقای به کان :-

چنه د پارچه گۆرانی په کی تاکی و کۆتیکه لی رووداوه کان له گه ل میانه ی موسیقای به جۆشدا و چنه د سه مایه کی که می ش ده کات. له شانۆی کوردیدا وه ک شانۆی «پردی ئارتا» و «که لله سه ر» و «گه رانه وه په کی کۆتوپر» و «مناله بجکۆلانه که و گه شتی

چاره نووس و «به له می ئه فسو نساوی» و «دوا گۆرانی» و «پۆتیللا» . . . هتد که ئاوازی تاییه تی و گۆرانی خو مالی یان بو دانرابوون وه که هه ولدانیکی نوئی له شانۆی کوردیدا.

#### 4- درامای موسیقای به گۆرانی ئۆپیرا :-

درامایه کی به گۆرانی شیعی به ئاوازه که به هیج شیوه یه که دیالوژی رووت ی بی ئاوازی تیدا نی به، به کۆمه ل و به تا ک گۆرانی ده لێن، که پاله وانی سه ره کی ئۆپیرا که پی ی ده وتریت «په ریمادۆ تو» و گۆرانی بیژی په کم که ئه م کاراکته ره یاری ده کات پی ی ئه لێن «په ریمادۆنا» که به رامبه ر په کم سه ماکه ری «بالی» به ناوی «باله رنیا» دیت.

#### 5 - ئۆپه ریت :-

ئه م جو ره له شانۆی کوردیدا به ر که ماله و زور شانۆی په رنگینی منالانه و گه وره مان هه ن، ده قیکی درامی و شانۆی په گۆرانی و موسیقا و سه مای تیدا به، که سه کان مه غزایه که ی ته عییری بیرو که و ئاواتی نو سه ر، ده رهینه ر به جولا ندنه وه و سۆزی ده نگ به بینه ر ئه گه به نن، هه رده م ئۆپه ریت نه رم و نیان و به جۆشه و چنه د پارچه ئیلقایه کی دیالوژی خو ی ده خاته ناو ده قه کان به مه به سته ریکه سته ئیقای سه ره که ی و کاکل و گۆرینی کات و شوین له لایه ن کاراکته ریکه وه بو نمونه : «حیکایه ت خوان» یان «لیبۆک».

له م جو ره له شانۆی موسیقای کوردی «که زاوه ی میژوو» و رووبار و چراوگه . . . هتد.

پش ئه وه ی له هه ندی ده قی کوردی بکۆلینه وه پیوستیه به کار هینانی موسیقای به رجه سته یی له شانۆی درامی بی لایه نی کوردی دا روون بکه ینه وه. له وه له گه و رانه ی، که هه ندیک له ده رهینه ره کانه مان ده یکه ن، به کارهینانی و په چر په چر کردنی موسیقای کلاسیکی ئه و روپی و گۆرانجی په رۆمانسی به کانه و مۆنتاژ کردنیکی بو شانۆی به کان، بی ئه وه ی سه یری بی ری ئه و

پارچه به بکن، به لکو به چاونکی روتهوه دهه وانته و موسیقا مهنانه له وانته گورمان له پارچه کردنی ته مانه بووه و بردهوام ده بیت، سمفونیهی «قهدهر»ی «بیتهوفن» و «شههرهزاده»ی «رمسکی گورساکوف» و گورانی مؤنمور»ی فهره نسی و موسیقای ئویسرای ترستان و ئیزولدهی فاگته رو بیلیاس و میلیزجانندی دیبسی و «سبجارتاکوسی» خاچا دوریان و موسیقای ثابینی کلیسای جاندل و بیتهوفن و موزارت و گورانی به جهوشه کنی شوبرت و . . ج. هتد، که ته گهر ته فسیری ته ده بیی ته و به ره مانه و ئویه رتانه هر به که له پورو به شی خویدا بکهین، ده بینین بیریکی گه وره یان هه لگرتووه (مجرد) نین له بیرتا پچر پچر بکرین به شیوه کی نا هه موار هونه رهنندی به زهوقی ده ویی مامه لیان له گهل بکات، ته گینا بوچی له شه کادیمیا و په یمانگا جیهانی به کاندای نینگار کیش و ته کته رو ده ره نیر وانهی موسیقا و به کارهینانی له وانهی (به کارهینانی موسیقای شانوی) دا ده خوینن. پاشان ده بینین شتیکی سهیر بالی به سهیر شانوی به کوردی به کاندای گرتووه بو نمونه سمفونیهی «قهدهر» شههرهزاده و گه لیکتی تر به تاییه سی چهنده دیریکی موسیقای خوشیان له بهر هه مه کاندای دووباره و ده باره ده بنه وه، وهک پارچه موسیقا له جیهاندا نه مابیت، مه سه له که لیره ته نه نا گهران و چیژلی وهرگرتنی موسیقا و رووناکتی و ته شکیلی گه ره که.

بو نمونه ئویسرای «ترستان و ئیزولده» ی فاگتهر ده بینین که له «6» ئاوازی سهرکه ی پینک هاتووه و تیگرا له سی به شی سهرکه کی دا کوچه بنه وه باسی دلداری به کی مه زنی نیوان ترستان و ئیزولده به ته شش ئاوازه بریتین له: - «بیرکردنی ترستان بو خاک و ولات» و پی گه یشتنی عاشق و ته قینه وهی ناخی هه ردو وکیان و راو له دارستاندا و پاشان شینی ئیزولده دیت ته م موسیقایه ته گهر له ئویسرایه کی جیا بکه یه وه ده بیت بو شانوی به کی کوردی و هها به کار بیت که باسی هه مان دلداری ده کات بو نمونه «شیرین و فه رهادو» «مهم و زین» و دلداری و «په یمان په روه ری» و «لاس و خه زال» و «خه زیم» و «شه فی» و شیرین» و . . هتد وهک موسیقای به رجه سه یی پارچه ی لی

به کاریت شتیکی چاکه، یان «بیلیاس و میلیزاند»ی «کلودیو دیبوسی» که له 4 ئاواز پینک هاتووه به ناوی: - «ئاوو هه و» و «گولن» و «قهدهر» و «میلیزاند» ته گهر به پیی پیناس و ته فسیری پارچه ئاوازه کان بو شانوی به کی مونتاز بکریت به مه رجیک له گهل باری په وانی گشتی و سایکولوژی کاراکته رو بینه رو بیر دیمه نه شانوی به که ش دا بگونجیت چاکه . . . به لام گریمان بین پارچه موسیقای ئاوو هه و بو شه ره که ی لابرته و هاملت به کار بهینن ته مه ناگونجیت چونکه موسیقا که باسی دلداری ته کات. بو نمونه موسیقای ثابینی (که نایسی) ته وروپی به ماو نرخی خو ی هه به که بارو زرو فی میژو ویی دروستی کردووه، ده بیت بزاین له کویدا به کاری ده هینن له وانه شانوی به کلاسیکی و میژو ویی به کان که دیمه نی کلیسا و نویژی مه سیحی یان تیدایه نمونه (شانوی پردی ئارتای «تیتوکا» هملت و دووا گورانی چیخوف و ته کرو پولس و . . هتدیان به تاییه ت له شانوی به کانی سه ده کانی ناوه راست دا وهک شانوی (ته سرارو په وشت و ثابینی) به کاری یان ده هینن به لام بین موسیقا مه زنه که ی (مه سیح)ی (هاندل) بهینن و له شانوی به کی خو مالی دا به کاری بهینن وهک (خانزاد) یان (شه فی و شیرین) زور شتیکی نا هه موارو نه شاز ده ره ته چیت!

یاراست نه ئازاره کانی مه سیحی (باخ) به و مه زنی له شانوی به کی خو مالی دا به کار بهینن، که پیوه ندی پیوه نه بیت، به لام ته گهر له (مالئاو ته ی شاعیرانی) «جه لیل قه یسی» دا به کار هینرا شتیکی زور جوان و له بار ته بیت چونکه پاله وان «شان کوخ» پیی سه رسام بووه و له و بارو دوخه دا زیاره وهک له ده رهینانی «بکر رشید» داسه رکه و توو بووه یا شو برت له گورانی سیرینا دا باسی عاشقیک ده کات که چون داوای سوزو خوشه ویستی له به رامه ره که ی ده کات که چون باسی داستانیکی کش ومات له شه ویکتی تاریکی گه رداودا په پیوه ست ده کاته وه به ژبانی رومانسی یانه ی پاله وانه وه به پیی گه ردی و هیوای پی ته داته وه، یان له گورانی شوخه ناشه وانه که دا باسی دلداری و جوانی سروشت تیکهل ده کات له (20) گورانی دا که

هەریەكەى لەمەبەستىكى جوانى دەدوئیت بەلام پىكەو بەستراون  
 ۋەك گۆرانى گەلاو شەكەكان و فرمىسكى باران و گوئى ئاش و  
 سلأوى بەيسانىان دا، ئەگەر ئەم گۆرانى بە بیست پارچەبەى  
 شوئىرت بەئین بۆ هەموو شانۆبەىكى رۆمانسى بەكاردیت  
 بەمەرجىك نایىت لەبیرمان بچىت كە تەنها تەفسىرى ئەدەبى  
 نایى بخەینە بەرچاۋ بەلكوو لەگەل گونجانى بىرى و دەروونى  
 دیمەن و سۆزو گوئى دەرهینەر بۆ حالەتەكاندا بگونجىت كە  
 پروفەى تەواوى لەسەر بكرىت نەك دوو سى رۆز پىش ئەوئى  
 بىنەر بىتە ھۆلەكەو ئەمە تەواۋ كەرەكانى تر ۋەك موسىقاو  
 رووناكى و ماكىژو جل و بەرگ دەست پى بكەین بەلكوو بەر لە  
 ماوەبەك لەگەل موسىقاكاندا ئەكتەر رابەئىرت. بۆبەكە دەئین،  
 موسىقا سنورى نىە و پىوستە ۋەك شانۆبەى ئاگادارى بىرى  
 نووسەر و ئاوازەكەو مەغزای فىكرى موسىقاكان و ئىستىكای  
 پىشكە شكردن بە سىمفونىبەى گوئى و چاۋەو و امان لى بكارت كە  
 بەھوو شىارىبەو بەكارى يان بەئین لەجىگای پىوست دا.

### 3 - جوۆرەكانى شانۆبەى موسىقاو چەند دەقىكى كوردى :-

شانۆبەى موسىقى بەچەند جوۆرىك پۆل كراۋە كە ھەریەكەيان  
 لە داىك بووى بارو دۆخىكى مېژووئى و كۆمەلایەتەى و رامىارى  
 ھونەرى دروستى كردون ئەوانەش :-

#### 1 - شانۆبەى سۆزى خەيال :-

كۆمىدبايەكى ھىمنەو موسىقاو گۆرانى تىكەل دەبن بۆ خوشى  
 ۋكات بەسەربردن ى بىنەران، موسىقاى بەرجەستەبەى لەگەل  
 رووداۋە درامىبەكاندا بەكار دەھىنرىت كە گەلى ئىستىعرازو  
 سەماى تىدا بۆ بارى جوانى ھونەرى كارەكان بەكاردىت.

#### 2 - شانۆبەى ئىستىعرازى :-

تەمەنىكى كورتى ھەبەو جولاندنەوئى بەكار ھىنانى سەماكانى

زۆر خىراپەو دەبىتە ھۆى بزواندن و ھەژاندنى ھەست و رۆح،  
 كەسەماكان و جوۆرەكانىان لەگەل دەقە شانۆبەىبەكەدا لىك جوئى  
 نابنەوئەو بۆبەك مەبەست دەنوسرىت يا نەخشە دەكېشرىن ئەم  
 شانۆبە تايبەتە بە خستتەروئى كېشە كۆمەلایەتەىبەكانى گەلىكى  
 تايبەت لەگەل تىكەل كېش كردنى فۆلكورى ئەو گەلانە.

#### 3 - شانۆبەى گۆرانى مىللى :-

تايبەتە بە فۆلكلورى مىللەتەنەو سىماو بۆنى رەگەزىكى  
 مروفاىبەتەىبە باس لەسەماو ھەلس و كەوتى گەلان دەكات  
 بەجىا، رەگەزىكى فۆلكلورى مىللى ھەلگرتوئە لەگۆرانى و  
 سەماى مىللى دا.

#### 4 - ئۆپەرىتەى نوئى :-

بىرى سەرەكى لە رىبالىزمەو دەر ئەھىنرىت و پىوستى بە  
 ژمارەبەكى زۆر لە دەورى گۆرانى بىژو سەما كەر ھەبە.

#### 5 - شانۆبەى گۆرانى :-

ھەموو دراما موسىقىبەكان دەگرىتەو ئامىزدا، پەبۆبەندى  
 بەكى بەتېنى بەموسىقاى فۆلكلورى گەلانەو ھەبە، زۆر گرنكى  
 بەدەقى درامى ئەدات ۋەك دەقى موسىقى و ھونراۋەى بە ئاواز، بە  
 دەگمەن بەخوشى و شادى كۆتايى دىت، واتە بارىكى تەراژىدى  
 لە زۆر بەى كارەكاندا بال بەسەر كۆتايىبەكەيدا دەگرىت پاشان  
 كە باسى ئەو جوۆرانەمان لە شانۆبەى موسىقى خستە روو تىشك  
 دەخەبە سەر چەند دەقىكى كوردى و جىا كردنەوئە يان بۆ ھەر  
 بەشنىك كە لەلايەن خۆمانەو ھەلبىژىراون، كە ئەمە ئەو  
 ناگەبەنىت كە دەقى كوردى ترمان نىە! گەر بىروانىنە سەرەتاي  
 گەشەى شانۆبەگشتى ماموستا «عبدالرزاق بىمار» لە «شانۆبەى  
 كوردستان» كەيدا گەلى بەرھەمى رەنگىنى پىشكەش ئەدەبى  
 شانۆبەى شىعەرى و موسىقى كوردى كردوئە لەوانەش دوو ئۆپەرىتەى

تیدایه، ئۆپهریتی «شەفی و شیرین» که لەمیزووی ئەدەبی کوردی ماموستا «علاء الدین سجادی» یەوه، ئامادە ی کردووه بە ئۆپهریت که بریتی یە لەچوار بەند، یەکم بەناوی «چرپە ی دلداری» یەوه که لەم پیشەکی یەدا پیناسیتکی نایاب و جوانی کاراکتەرەکان و شوین و کات و رووداوە کات دەخاتە روو، لەبەندی دووهدا بەناوی «جەنگانی دل» باسی شەرو شوپرو ئازایەتی ئافرەت لەتەلاری باوکی شیرین دیتە گۆرئی و لەبەندی سێیەمدا «شایی بەهار» کچ لەگەل کورگەلی ئاوابی باسی شیرین و عەشقی پیروزی دەکن و پاشان بەندی چوارەم بەناوی «ژوانی رەنجە روئی» لە نزاریک لەچیا یەکه بریتی یە لەژووانی شەفی و شیرین و بچرانندی پەپوهندی نیوانیان کوتایی دیت.

ئەم ئۆپهریتە دەتوانین بخەینە ریزی «ئۆپهریتی بە گۆرانی» یە وه که بیرو سەرەکی شانویی یەکه لە ریالیستەوه وەر دەگیریت و پیوستی بەژمارە یەکی چاک لەگۆرانی بیژ هە یە واتە: - باری گۆرانی و موسیقای بەجوش بال بەسەر شانویی یە ئۆپهریتە که دا دەگیرت پاشان شانوی «سەرکەوتنی بەهار دیت که بو منالانی نوسیوه و ئەمیش دەتوانین بخەینە ریزی ئۆپهریتەوه که کاراکتەرەکانی بە زمانی هونراوه و گۆرانی دەدویت.

بەلام ئەگەر باسی «خەونەکانی گەنجو» بکەین هەر وه که نووسەر ووتو یە [پیشکەشی تیبی «بالی» و «ئۆپیرای» دووا روژی کوردستان بیت]. دەتوانین بەشانوی ئیستیمعرازی شانوی بەگۆرانیش بیدەینە قەلەم چونکه بواری ئەوهی تیدایە که بە سماو گۆرانی و ئاواز دەر بهینریت، واتە لەدوو جور شانوی موسیقی دا خۆی دەبینیتەوه بەلام ئاواتی «ئۆمەر» یان (مردنی ئاوات)، بەهۆی کوتایی یە تەراژیدی یەکه یی و پەپوهندی بەتینی فولکلوری کوردی یەوه و گرنگی دانی نووسەر بە دەقی درامی، که هەر پینچ بەهاکانی درامای لە [کاکل و کاراکتەر و دیالوژ و گرتی و باری دەر وونی گشتی] تیدا دەبینریتەوه دەبیت بە «شانوی بەگۆرانی» بیدەینە قەلەم، چونکه بەهاو ئیستاتیککی و فیکری یەکانی شانوی بەگۆرانی لە ئامیز گرتووه.

شانوی کوردی لەئۆپهریتدا هەزار نیه هەر لەباخچە ی ساوایانەوه تا شانوی چالاکی قوتابخانەکان و میهرەجانەکان لەوانەش «رووبار» و «یوانی پاشەرۆژ و داپیرە ی داناو گورگی پێشە و هەردەو سەرکەوتنی بەهارو کورە عاقلە که و خوشە و یتستی زهوی و شادی و ئۆپهریتی فەلەستین و ئۆپهریتی بوکە بەبارانی و «دایکی گەرەمان» و «قوتابخانە چاومانە» که ئەمانە ی دووابی لەنوسیوی (عومەر عەلی ئەمین) بوون که چەند ئۆپهریتیککی تری شانوی بچکولانە ی بو چالاکی قوتابخانەکان و باخچە ی ساوایان نوسیوه لەوانە (ئەسپی پاک) و (گولە پەلکە زیرینە).

ئەوی گرنگ بیت دەقیکی شانوی بەگۆرانیم بەرچاو که وت بەناوی «خەزیم» که لەئامادە کردن و نوسیوی «حسین عارف» ه کاروانی ژمارە «9» ی سالی 1983 دا بلاو کراوه تەوه. شانوی بەگۆرانی «خەزیم» دەتوانم بلیم که ئەو لاوک و حەیران و هونراوه کوردی یانە لای ماموستا «حسین عارف» زور زیرەکانە هاتوونە تە ناو شانویی یە بەگۆرانی یە که وه ئەگەر بشگەرینەوه بو پۆلە که ی ناتوانین بەتەنها بلین «خەزیم» شانوی بەگۆرانی یە بەلکوو دەبیت بلین «خەزیم» شانوی بەگۆرانی میلیلی یە که سیمابوونی فولکلوری کوردی تیا بەدی ئەکرت. بەلام هەندیک شتی بچکولانە سەر هەلشە دەن بو نمونە: - بەها درامی یەکان لە [کاکلی ئەو بیرو نووسەر ئە یە ویت بیلیت و کاراکتەر و گرتی و باری دەر وونی گشتی و دیالوژ] دەتوانم بلیم که بەهۆی پیوست بەرجەستە نەبووه بو نمونە لە کاراکتەرەکان لە هەندی بارو کات دا زور دانسقە یە واتە بەدەگمەنە لەوانە هاتنی «ئافتاو» دەبوو بەهانایەکی وای بیوایە بو ناو گرتی دراما که . . . دەبینین باری هونراوه و حەیرانو که کان ماموستای نووسەریان پال پیوه ناوه، بو ئەوهی ئەم کاراکتەرە بیتە سەر شانوو بەهانە که شی بەهیز نیه!! یان کورانی «وەستا شالی» یا لەسەر زمانی ئەمانەوه، بە دیالوژیککی تر بانگەوازی یا هەوالی هاتنی ئافتاو یان بدایە بەپالەوان که گوایا لەسەر کانی یا لەناو دی بینوویانە و رووه و ئیرە هاتووه یان بە یکی لە کورەکانی وەستا شالی راگە یاندووه که لەگەل کیزانی دنی لەچیا یەوه دەگەرتەوه سەر لەو شوینە ئەدات که



سه‌چاوه‌کان: -

پالەوان دانیشتووو حەیران دەئیت. بەلام هاتنەکە ی دووهم جارکە «خەزیم» بزەر بو ئافتاو زۆر جوان و بەبەهانه‌یه چونکە شتیکی ئاسایی یەو رووداوێک وای کردووو کە پێک گەیشتی هەردوو دلداری زۆر لەجیگای خویندا بێت.

1 - روح الموسیقی / سمیر الحاج یاسین.

المؤسسة العربية للدراسات

بیروت / اپریل «1980»

الطبعة الأولى.

دەبیت لەبەشدار بوونی کاراکتەرێک دا بو ناو شانۆ کرداریکی درامی بنوینیت واتە: بو بەرجەستە کردنی کرداری درامی نووسەر (تجسید الفعل الدرامی) هەر کاراکتەرە ی چەند کرداریکی گرنگی هەبیت پیوستە بیکات نەک هاتنەکە ی وایبیت کە هۆنراوە یەک یا حەیرانیکی فولکلوری کوردی بیسە پێنی بەسەر نووسەردا لەم بارەدا حەیرانە کە نامادە کردنی ئەوێت تا شانۆی یەکی سەرکەوتوی بەگۆرانی یائیسیتیرازی لی نامادە بکریت.

2 - دعوة الى الموسیقی / یوسف السیسی.

عالم المعرفة

سلسله «46» 1981 م

الکویت // مطابع الانباء

3 - نظرية المسرح الملحمی / برتولد برشت.

ترجمة: د. جميل نصيف جاسم

عالم المعرفة بيروت - لبنان

بەهەر حال شانۆی یە بەگۆرانی یە فولکلوری یە کە ی «خەزیم» هەوێکی زیرەکانە بوو لەلایەن ماموستاوە بۆسەر فولکلوری کوردی و سود وەرگرتن لی ی بۆیک هینانی جورێکی نووی سەردەم لەشانۆلای ئیمە کە شانۆی گۆرانی میلی یە ئەمەش کارێکی پیروۆزە. ئەگەر دەرھینەر شارەزایی لە جیھانی گۆرانی و موسیقای کوردی و موسیقای جیھانی دا هەبیت ئەم شانۆی یە بگە یەنیتە سەر شانۆ بەهۆی ئەکثری دەنگە خوشەو، ئیمە زۆر شانۆی شیعەریشمان هەن کە نوسەرە کانیان وەک شانۆی شیعری مەبەستیان بوو کە هەندیکیان دەچنە ناو جیھانی شانۆی جەگۆرانی یەو.

4 - الموسیقی وعلم النفس / د. ضياء الدين ابو الحب

مطبعة التضامن - بغداد -

«1970»

5 - تذوق الموسیقی / د. طارق حسون فريد.

1981 - 1982 أكاديمية الفنون الجميلة.

6 - کاروان / ژمارە 9 حوزەیران 1983.

7 - شانۆی کوردستان / عبدالرزاق بیچار

بەغدا - چاپخانە ی صلاح الدین 1961

ئەمرۆ لە زۆربە ی وولاتاندا چەند جورێکی شانۆی موسیقا بە یارمەتی هونەری تەشکیلی هاتنەتە کایەو کە بەتایبەت باسی فولکلوری گەلان دەکەن لە سلافی و جەرمانی و یونانی و رەگەزەکانی تر کە لەسەر شەقام و باخچەکان و گەرارجەکان و هۆلی ئۆپیراکانی ئەوروپا شانۆی موسیقای بەجۆش پیشکەش دەکەن. کە زۆر هاو چەرخانە مامەلە یەکی زیرەکانە لەگەل جیھانی موسیقا و فولکلور دەکەن و شانۆیان لە ناودا تواندۆتەو.